

TARİHÇİNİN ANILARINDA AĞRI
Ağrı in Memoirs of a Historian

Prof. Dr. Fahri YETİM

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

feytim@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9921-3193>

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi-
Journal of Ağrı İbrahim Çeçen University Social Sciences Institute-
AİCUSBED 6/2 Ekim/October 2020 / Ağrı

ISSN: 2149-3006

e-ISSN: 2149-4053

Makale Türü- <i>Article Types</i> :	Konferans Bildirisi
Geliş Tarihi- <i>Received Date</i> :	21.07.2020
Kabul Tarihi- <i>Accepted Date</i> :	21.09.2020
Sayfa- <i>Pages</i> : 285-296	 https://doi.org/10.31463/aicusbed.772490

<http://dergipark.gov.tr/aicusbed>

This article was checked by

 iThenticate

TARİHÇİNİN ANILARINDA AĞRI

Ağrı in Memoirs of A Historian

Prof. Dr. Fahri YETİM

Öz

Günümüz tarihçiliğinde tarihin kapsama oldukça genişlemiştir. Özellikle postmodern dönem olarak nitelendirilebilecek 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren insan hayatını ilgilendiren, ona anlam katan her şey tarihin konusu haline gelmiştir. Bu minvalde bireyin özel yaşamı da tarihin adeta müstakil konusu durumundadır. Tarih, toplumsal bir bilim olmakla beraber bireylerin tek başına yaşadıkları tecrübe ve gözlemler de artık tarihsel geçmişin bütüncül bir şekilde ortaya konulmasında önemli katkıda bulunmaktadır. Belirli bir zaman dilimi içinde belirli bir yerde/bölgede elde edilen yaşamsal deneyim, zaman içinde o bölgenin kolektif hafızası açısından veri tabanı oluşturur. Bu durum, günümüzde hızla gelişen şehir tarihçiliği açısından da önemli bir husustur.

Bu düşünceden hareketle ülkemizin önemli bir serhat şehri olan Ağrı'da, bundan yaklaşık otuz yıl önce yaşadığım bir yıllık süre, benim kişisel geçmişimin önemli bir parçası olmasının yanında; yöreyi ve insanını tanımak suretiyle memleket hakkında sahici değerlendirmeler yapmanın yolunu açması açısından da tarih bilimine katkı sunacak verileri içermektedir. Toplumsal değişimin her zamankinden hızlı ilerlediği günümüzde tarih metodolojisi açısından tarihselleşmiş bir malzeme sayılabilecek bu kişisel deneyime bağlı gözlemler bu nedenle özel yaşamın bir parçası olmaktan çıkarak şehir tarihinin bir parçası olur. Dolayısıyla bu türden bireyin kişisel tarihine ait bu veriler, toplumsal yapı ve kültür tarihi açısından dikey kesitte kıyaslamalı değerlendirmeler yapılmasına da yardımcı olurlar.

Bu çalışmada, 1989-1990 yıllarında yaklaşık bir yıl bulunduğum Ağrı'da yaşadığım döneme ait gözlemlerim ve bunlardan edindiğim sonuçların toplumsal yapı ve kültürel açıdan bir değerlendirmesi yapılacaktır. Kaynak olarak hatırat verileri tahlil edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Ağrı, Anı, Tarih, Toplum, Kültür.

Abstract

Compass of history has expanded in recent history writing. Especially since the period that can be called postmodern everything interested human life and give its meaning is become subject of history. In this manner, special life of men too became separate subject of history. Although history is a social science, experience and observe which one person lived on its own are contributing to present history in a holistic view. Experiences gained in terms of life in a certain time and location or

region in time constitute database of the collective memory about that region. Therefore this is important for rapidly growing urban history.

With reference to that idea, experiences which I gain 30 years before in Ağrı, an important border city of our country, contain datas contributed to history in terms of pave the way for true evaluations teaching the region and its people as well as becoming my personel past. In recent times which social changes occur more rapidly observations affiliated to personal experience that can be accepted historical material in in view of methodology are no longer only personal past but are the part of urban history. So the datas about the personal past of the one person helped to make comparative evaluations in social structure and cultural history.

In this study I evaluate my observations regarding the period which I lived in Ağrı in 1989-1990 and inferences that made. Memoirs will be analysed as the source and method.

Keywords: *Ağrı, Memoir, History, Society, Culture*

Giriş

İnsanoğlu hafızasıyla oluşturduğu yaşam deneyiminin birikimi vasıtasıyla zaman içinde kendi kimliğini inşa eder. Bu deneyiminin doğal kayıtlarını oluşturan hafızada yer alan bilgiler, sözlü ve yazılı olarak paylaşımına geçmesiyle birlikte toplumsal hafızaya dönüşmeye başlar. Belirli bir bölgede yaşanan deneyimin daha geniş ölçekteki toplum birimleri tarafından paylaşılması kültür denilen insana ait faaliyetlerin gelişime katkıda bulunur. Tarih bilimi, insanoğlunun zaman içerisinde kültürleşen bu tür faaliyetlerinin izini sürer ve ortaya çıkarır. Günümüz tarihçiliği giderek demokratikleşen, çoğulculuk özellikleri gösteren toplumsal yapı içinde bireyin kişisel yaşamının verilerini bu açıdan önemser. Bu anlamda kişisel tarihe ait veriler, toplumsal tarihin ortaya çıkarılması açısından vazgeçilmez nitelikte bilgi içerirler.

Tarihin temel kaynakları içinde yer alan seyahatnameler, özellikle kültürel alandaki farklılıkların tespiti ve sergilenmesi açısından büyük önem taşırlar. Tarih içinde oluşan bölgesel ve yerel düzeydeki bu farklılıkların toplumun ortak kültür değerleri olarak ele alınması ve değerlendirilmesi milli kültürün oluşumu gündeme getirir. Toplum bilimsel tarihçilik düzeyinde bu türden memleket ölçeğinde yapılabilecek değerlendirmeler ise, milli kültürün bir bütün olarak ele alınmasına katkıda bulunur.

Memleketi Tanımak

Türkiye'nin önde gelen toplumbilimcilerinden biri olan Hilmi Ziya Ülken, 1938 yılında *İnsan* dergisinde yazdığı bir makalede, ülkenin bütünü hakkında sağlıklı değerlendirmeler yapabilmek açısından gerekli tespitlere

ulaşabilmek için göz önünde bulundurulacak hususlara değinmiştir. Ülken, bu dönemde Türk aydınının bütün dikkatiyle kendi ülkesine yönelmesi gerektiğini belirterek, bunun iki temel yolunun istatistik ve monografik çalışmaların yapılmasından geçtiğini belirtmiştir. Ancak bu konuda istatistiğin, matematiğin soyut verilerinden ziyade kendisinin içtimai monografi dediği toplumsal çalışmalardaki somut verilerin ortaya konulması ve fonksiyonel bir şekilde ön planda tutulması gerektiğini ifade etmiştir. Bunun için memleketin muhtelif bölgelerinde insanla tabiatın karşılıklı münasebetinden doğan içtimai teşekküllerin ve bunların oluşturduğu kültürün incelenmesinin gereğine vurgu yapmıştır (Ülken, 1938: 378). Memleketi tanıma yolunda kitaptan, tarihi görüşlerden hakkıyla istifade edebilmek ve onları ölü vesikalar olmaktan kurtararak bugünü izaha yarayan unsurlar haline getirmek için her şeyden önce cemiyetin bugünkü halini, içtimai bünyesini, üretim ve hayat tarzının tetkik edilmesinin gerektiğini belirtmiştir.

Bu anlamda yapılan çalışmalara Mehmet Ali Şevki'nin *Muallimler Birliği* dergisindeki "Memleketi Tanıma Yolu" adlı makalesini örnek veren Ülken, bu tarz çalışmaların memleket hakkında topyekün değerlendirmeler yapmak açısından son derecede önem taşıdığını ifade etmiştir (Ülken, 379).

Hilmi Ziya'nın sözünü ettiği Mehmet Ali Şevki'nin söz konusu çalışmasında ise memleketi tanıma konusuyla ilgili ankette şu kriterlere yer verilmiştir:

Şehrin konumun doğal koşulları, temel faaliyet alanı (başlıca işler), aile bireyleri, yardımcı işler, satışa çıkarılan ürünler, ulaştırma, belirli bir aile işçisinin durumu, miras, çocukların yetişmesi, ileri gelenler, fikir hayatı, komşuluk, evlenme, geçinme, ailenin bütçesi, genel işler, dışarının etkileri, yörenin geçmiş ve geleceği (Şevki, 1968: 140-150).

Tarihçinin Anılarında Ağrı

Bundan tam otuz yıl önce yaklaşık bir yıl süren Ağrı maceramı, yukarıda adı geçen makalelerde yer verilen hususların ve memleketi tanıma yolundaki kriterlerin esprisine dayanarak tarihçi gözüyle değerlendirmeye çalışacağım.

Türkiye'nin serhat şehirlerinden biri olan Ağrı'da; tam olarak 11 Aralık 1989-30 Kasım 1990 tarihleri arasında gerçekleşen maceram, yedek subay öğretmen olarak bu şehrin bir ilçesi olan Eleşkirt'e atanmam ile başladı. Adı geçen tarihlerde 25 yaşında genç bir öğretmen iken, Tuzla'daki askeri birliğimden buraya asker-öğretmen olarak tayin edildim.

Yüzölçümü itibarıyla geniş sayılabilecek bir coğrafyaya sahip olan ülkemizin hemen her insanında bir "doğu", "batı" algısı vardır. Batıda genel

olarak memleketin doğu bölgeleri için şark tarafı tabiri kullanılır. O tarihlere kadar birkaç defa geldiğim Ankara'nın dışında ötesini hiç görmediğim halde, benim için de belleğimde oluşmuş belirgin bir doğu imgesi söz konusuydu. Aralık ayında (11 Aralık 1989 Pazar) gerçekleşen ilk yolculuğum dolayısıyla günler öncesinden fazlasıyla stres yaşadığımı, hatta bu süreçte dudacağım uçukladığımı hatırlıyorum. Tabir caizse benim bu imge içinde kar ve Kürt gerçeği ile kez bu düzeyde yeni tanışacaktım. Nitekim öyle oldu. Kış ortasında Erzurum'dan aktarmalı olarak pazar öğle saatlerinde yaklaşık yarım metre kar kalınlığındaki Eleşkirt'e geldim. Görev yerim Eleşkirt'in bir beldesi olan ve yerli halkın çoğunluğunca Hanzır adıyla bilinen Yücekapı köyü idi. Tarihi için bu isim bana Babıali'yi hatırlatıyordu. Buraya gelmeden önce askeri birliğimde tanıştığım buralı bir arkadaşımın ilk genel bilgileri almıştım. Eleşkirt'te bu süreçte bağlı bulunduğum 29. Piyade Alayı bulunmaktaydı. Taksi tutup Yücekapı'ya ulaştığımda var olan iki ailelik lojmanın dolu olduğunu gördüm. Keşke fiilen asker olarak gelip kışlanın sıcak ortamından ve imkânlarından yararlanabilseydim diye düşünmüştüm. Yücekapı'ya vardığımda ilk olarak girişte çalışacağım okulun müdürü Yücel Bey (Asan) ile görüştüm. Benim köy kahvesinde kendisini beklememi istemişti. Çok etkilenerek girdiğimiz köyün içinden geçerek köy kahvesine geldim Burada gördüğüm sıcak karşılama (sonrasında tam bir doğu klasiği olduğunu fark ettiğim) o soğukta içimi ısıtan bir durum olmuştu. Herkes tek tek selamımı alarak merhaba demişti. Çaylar içildikten sonra hemen bana tutacağım ev konusunda yardımcı olmaya çalıştılar. Bir ev gösterdiler ve bavulumu orada bıraktım. Ev son derecede kötü, bir göz oda, tabanı ıslak (hatta çamur), camları üfül üfül hava alıyordu. Akşama doğru çalışacağım okulun müstahdemi olan Mevlüt ağabey kahveye geldi. Beni o akşam evinde misafir etti. Taş yapı olan Mevlüt ağabeyin evi oldukça temiz, bakımlı ve sıcaktı. O akşam yaptığımız sohbet Mevlüt ağabey, bana gösterilen o evde insanın kalamayacağını ve benim için uygun bir evin yan komşuları olan Ferman ustanın evinin olduğunu söyledi. Benim de hemen benimsediğim bu fikirle ertesi gün o evi kiraladım. Kira ücretinin 20 (bin) lira olduğunu çok iyi hatırlıyorum. Evin sahibi Almanya'da bulunuyordu. Evde benden önce bir öğretmen ailesi kalmıştı. O bölgede çokça örneği olan çatısız, fakat derli toplu, kuru, rutubetsiz bir evdi. Mevlüt ağabeyin evindeki misafirliğim tam bir hafta sürmüştü. Doğu imgesinin sembollerinden olan tezek yakarak evi ısıtmayı beceremiyordum. Bu aşamada ve daha sonraları kendimi, Doğu'da görev yapan pek çok öğretmen için geçerli olduğunu düşündüğüm Reşat Nuri'nin *Çalı Kuşu* romanındaki Feride'nin erkek versiyonu gibi hissetmişim.

Bir hafta sonra Eleşkirt'e giderek tuttuğum bekâr evi için eşya satın aldım. Bu alışveriş esnasında esnafın tavrıyla ilgili olarak yöre insanı için beni ilk şaşkırtan özelliklerinden birine tanık oldum. Oldukça külliyetli sayılabilecek bir alışveriş (yaklaşık bir maaş tutarında) yaptım. Esnafın hemen hepsi çalıştığım yeri söyledikten sonra benden hiç senet sepet istemeden tüm alışverişi borç olarak taksitle yapmama izin verdi. Bu türden bir alışverişe batıda rastlamanın mümkün olmadığını düşündüm. Bu vesileyle önce esnafta gözlemediğim, zamanla yöre insanının genelinde gördüğüm farklı bir güven duygusunun varlığına tanık oldum. Bir öğretmen olarak toplumun kültürüne yerleşmiş bu değer asla istismar edilmemesi gerektiğini düşündüm. Bu tarz bir alışveriş kültürüne daha sonra Ağrı'da uğradığım birçok dükkânda da rastladım. Hiç unutmam bir yerden kazak satın almıştım. Oldukça mütevazı bir fiyatı olan kazağı üstelik param var derken esnafın ısrarıyla kayıtsız veresiye almıştım. Bazen, yöre insanının "yabancıya" gereğinden fazla güven duyduğunu ve itibar gösterdiğini düşündüğüm olmuştur. Aslında bunun doğru da olduğunu görüyordum. İbni Haldun'un kuramına göre bu durum bir gerçektir. Bedeviyetten medeniyete geçişle birlikte zamanla bazı değerlerin erozyona uğraması bunun teyidiydi. Bu anlamda nispeten daha fazla "medenileşmiş" olan batıda bu özellikler önemli ölçüde kaybolmuştu. Ülkenin tüm doğusu için geçerli olduğunu düşündüğüm yöre insanıyla ilgili saf, yardımseverlik, misafirperverlik, sevecenlik, sıcakkanlılık gibi özellikler batıya yaklaşıldığında giderek daha az görünür bir hal almaktaydı. Zaman içinde bu durumun esasen küresel ölçekte uygarlık tarihi açısından da geçerli olduğunu fark ettim. (Cemil Meriç; "Işık Doğu'dan gelir"). Yalnız bu durumun değişik bir yönü de vardı. Bu şekilde gördüğüm doğulu bir dostun, batıya geldiğinde kendisinden beklenilmeyecek davranışlar içine girdiğine de sıkça rastlamışım. Bu durumun sebebinin; farklı kültürle karşılaşıldığında yaşanan şokun neden olduğu erken yozlaşma olduğunu düşünmüştüm.

Göreve başladıktan bir hafta sonra benimle aynı konumdaki iki arkadaşım da (Uğur Yıldız ve Ayhan Aydın) gelmesiyle benim tuttuğum evde üç kişi birlikte kalmaya başladık. Kısa zamanda görevimize, Yücekapı'ya, ve Eleşkirt'e alıştık. Hayat şartları birçok açıdan (ısınma, yeme, içme ve temizlik) oldukça zordu. Benim için "3-k"dan (kar, kış, Kürt) ikisi olan kar ve kış, dolayısıyla soğuk fazlasıyla mevcuttu. Okulda günlük dersleri tamamladıktan sonra vaktin çoğunu kahvede geçiriyorduk. Gece geç saatte televizyon (TRT) kapanırken (Can Akbel'in Güne Bakış programının ardından) eve geçiyorduk. Kışın en sert günlerinde hava durumunda Ağrı'da -36° hava sıcaklığımı dinleyerek ve iliklerimize kadar hissederek evimize

geldiğimiz oluyordu. Bu ortamda üç arkadaş hiç soba yanmamış evde, sünger yatak, yün yorgan altında yatarak kışı geçiriyorduk. Ancak buna rağmen hiç hasta, hatta grip/nezle bile olmadığımızı biliyorum. Çetin kış şartlarına rağmen sobamızı yaktığımız çok nadirdi. Zira hem üşeniyor, hem de bu işi iyi bilmiyorduk. Temel yakacak olan tezeği tutuşturamıyorduk. Yücekapı'da iki kahvehane, üç bakkal bulunuyordu. Temizlik için hafta sonları Ağrı'ya hamama (Gök Hamamı) gidiyorduk. Ağrı öğretmen evi hemen her zaman dolu olduğundan cumartesi geceleri otelde (Gök Oteli) kalıyorduk. Yeme, içme ise her gün bakkaldan tost yaptırmak şeklinde; bazen de kar olmadığı zaman bahar ve yaz aylarında taksiyle ilçeye gidiyorduk.

Görev yaptığım okulda yaklaşık altı öğretmen, bir memur ve iki hizmetli bulunuyordu. Yüce Kapı'nın 2000'e yaklaşan nüfusu, Ahıska muhacirlerinden ve Kürtlerden oluşmaktaydı. Görevde kaldığımız o yılda Yücekapı, ilk defa belediye başkanını seçerek belde oldu. ANAP, SHP, DYP ve RP'nin katıldığı seçimlerde DYP adayı Hakkı Demir seçimi kazanarak ilk belediye başkanı olmuştu. O dönem okulumuzun memuru olan Nurettin Öztürk, şu anda belediye başkanıdır.

Eleşkirt'in o zamanki nüfusu 13.000 civarında idi. 2019 verilerine göre bu gün 32.593 tür. Buna göre ilçe nüfusu otuz yılda yaklaşık 2.5 kat artmış görünüyor. Burada bulunan bir lise ve YİBO'da (Yatılı İlköğretim Bölge Okulu) çalışan diğer öğretmen arkadaşlarla yakın dostluklar kurmuştuk. İlçeye girişte sağ taraftaki Abdi'nin (Apo) lokantası bizim her fırsatta uğradığımız daimi adresimiz olmuştu. Birkaç yemeğin bir arada servis edildiği karışık yemek menüsünü burada öğrendik. O dönemde tüm Türkiye'de yaygınlaşan sürücü kurslarından biri de burada bulunuyordu. (Coşkun Sürücü Kursu). Birkaç arkadaş bu kursa giderek ehliyet aldık. Bu yüzden sürücü belgem Ağrı damgasını taşır. Görev süresince hemen her hafta sonu Ağrı'ya gidiyorduk. Daha ziyade hamam ihtiyacını karşılamaya dönük olan bu ziyaret, cumartesi gecelerinin otelde kalınmasıyla iki günlük tam teşekküllü bir faaliyete dönüşüyordu. Tüm doğuda olduğu gibi Ağrı'da da genç meslektaşlar çoğunlukta idi. Bu açıdan sosyal faaliyetler açısından uygun bir konumdaydı. Ağrı'nın o dönmedeki nüfusu 150 000 civarındaydı. Şu anki kayıtlara göre 151.083. Buna göre Ağrı'nın merkez nüfusu otuz yılda hemen hiç artmamış, ya da çok dengeli seyretmektedir. Ağrı Türkiye'nin göç veren merkezlerinden biri iken nüfus artışı ile bu göçün telafi edildiği görülmektedir. Yaklaşık 40 kilometre olan Eleşkirt-Ağrı arasındaki mesafede Ağrı'ya girişte sağ tarafta (şimdi üniversite olduğunu düşündüğüm) Erzurum'daki Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi'ne bağlı bir meslek

yüksekokulu bulunmaktaydı. Orada yazın futbol oynuyorduk. Şehrin girişten sonra güney-kuzey istikametinde uzanan bir ana caddesi olan (halkın mecburiyet caddesi dediği) Cumhuriyet caddesi bulunuyordu. Naci Gökçe Lisesi ilin en popüler eğitim kurumuydu. Önemli şahsiyetler yetiştirmiş bir okuldu. (Benim bildiğim Mustafa Özel var). Şehrin bir sineması vardı. Dolayısıyla sanat ve kültür faaliyetleri kısıtlı durumdaydı. Özellikle üniversitenin kurulmasıyla (2007) bu alanda gözle görülür bir canlanmanın olması beklenen bir durumdur. Ağrı’da tek sanayi kuruluşu olarak yörenin çok önemli endüstri ürünü olan şeker fabrikası bulunuyordu. Bunun dışında yörenin temel geçim kaynağı hayvancılıktı. Bilhassa küçükbaş hayvancılık yaygındı. Peynir çeşitleri ve bal yörenin başlıca satış ürünleri arasında yer alıyordu. Uzun süren kış şartları tarımsal üretimdeki çeşitliliği sınırlamaktaydı.

Yaz aylarında hafta sonları yaylalara çıkıyorduk. İlçede bulunan Köse Dağ, Ağrı Dağı’nı hatırlatıyordu. Özellikle lodoslu berrak havalarda Ağrı Dağı 150 km mesafe olan Eleşkirt’ten görünüyordu. Ağrı, Taşlıçay, Diyadin üzerinden iki kez gittiğimiz Doğubayazıt’ta muhteşem Ağrı Dağı’nın karşısında yörenin en önemli tarihi mekânlarından olan İshak Paşa Sarayı’na çıkmıştık. İkinci gezmemiz sırasında büyük bir kaza atlattığımızı da hiç unutamam. Güneyinde Tendürek Dağlarının bulunduğu Doğubayazıt’ın doğusundan Gürbulak sınırına geçildiğini hatırlarım. İlçenin çarşısında bulunan pasajda görece ucuz/kaçak olduğu söylenen elektronik eşyalar satılmaktaydı. Yaz sonuna doğru Eleşkirt’in ismini hatırlayamadığım uzak bir köyünde müdür olarak görev yapan bir arkadaşın okulla ilgili bir işi dolayısıyla gittiğimiz yeri özellikle hatırlarım. Yaşam şartları açısından gerçekten çok zor durumdaydı. Tarihçi olduğum için bu durum bana bir tür “orta çağ” izlenimi vermiştir. Oldukça seyrek olduğu hissedilen köye geliş gidişlerde gelen yabancıların adeta uzaylılar gibi algılandığını gözlemlemiştim. Burada bir an, Yakup Kadri’nin *Yaban* romanındaki Ahmet Celal karakterini hatırladım.

Bununla beraber doğu-batı imgesine ters düşen durumlar da söz konusuydu. Örneğin görev yaptığım Yücekapı’da her evde bir telefon bulunuyordu. Buna karşılık kendi memleketim olan ve Ankara-İstanbul’un tam ortasında yer alan Düzce’nin merkez köyünde (Musa Baba) hiçbir evde telefon yoktu. Bu bakımdan Türkiye’deki az gelişmişlik/gelişmişlik bağlamındaki klasik doğu-batı algısının, birçok hususun göz önünde bulundurulmasıyla farklı değerlendirilmesi gerektiğini düşünmüştüm. Yine bu meyanda benim eski vilayetim olan Ankara’ya iki saat uzaklıktaki Bolu’nun

Seben ve Kıbrısçık ilçeleri ve köylerinin, hakeza Çankırı'nın bazı köylerinin bu açıdan doğuyla hiç de fark teşkil etmedikleri görülür.

Görevli olduğum Yücekapı ortaokulunda bugün otuz yılı aşan meslek hayatımın en verimli hizmet dönemlerinden birini yaptığımı düşünüyorum. Yeterli branş öğretmeninin bulunmadığı (toplam 6 öğretmen) okulda birçok dersi (Milli Tarih, Milli Coğrafya, Vatandaşlık Bilgisi, İnkılap Tarihi ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi) etkili bir şekilde verdiğimi söyleyebilirim. 2013 yılında binasıyla yenilenen okulda bugün 2 ana sınıfı öğretmeni, 8 sınıf öğretmeni ve 15 branş öğretmeninin bulunduğunu internet verilerinden öğrendim. Bu da, eğitimde en azından niceliksel düzeyde büyük bir gelişme olduğunun bir göstergesidir.

Yöre halkı, genelde Türkiye'nin doğusunda ve güney doğusunda olduğu gibi nüfusça kalabalık ailelerden oluşmaktaydı. Ailede ortalama nüfus on civarındaydı. On bir, on iki kişilik ailelere de rastladığım olmuştur. Yöre halkında memleket sevgisi, askerlik¹, otantik sisimler yaygın durumdaydı. Seydül, Latifşah, Ferman, Mirşan, Emirşah, Kürşat, Mihman, Mahışeker gibi isimler yörenin klasik tarihi ve kültürel yapısını yansıtan isimlerden bazılarıydı. Şahıs isimleri konusu kültürel devamlılığın bir göstergesi olması açısından önemlidir. Bu durum, memleketin batısında Hasan, Hüseyin, Ayşe, Fatma gibi klasik isimlerden, Can, Cansın, Melis, Melisa, Belinay, Pelin, Pelinsu gibi isimlere doğru bir yöneliş gösterirken doğuda otantik adların çokça bulunması bu açıdan bir devamlılığın göstergesi sayılabilir.

Misafirperverlik ve ikram severlik bulunduğum yerin en öne çıkan özelliklerinden biriydi. Çalıştığım okulun bir diğer müstahdemi olan Selahattin ağabey (Öztürk) görevimin son dönemlerine doğru beni sık sık öğle yemeğine davet ederdi. Yemekler genellikle fiks menü kavrulmuş tereyağına lavaş eklemek bandırmak şeklinde idi. Yine görevimin son bir ayı ramazan ayına denk gelmişti. Hemen her akşam bir komşunun veya tanıdık/tanımadık bir dostun evinde iftar yapmıştım. Bir bekâr olarak bundan çok büyük bir memnuniyet ve manevi haz duyduğumu çok iyi hatırlıyorum. Bunun memleketi tanıma konusunda doğuya ait önemli bir karakter farkı olduğunu düşünüyorum. Öncesinde ve sonrasında yaklaşık sekiz yıl çalıştığım

¹ Görev yaptığım dönemde gerçekleşen, 1990 yılı Türkiye genel nüfus sayımı için Yücekapı'da birçok eve girmiştim. Kalabalık bir ailede bireylerinin isimlerini deftere kaydederken evin hanımı çocukların adlarını söylüyordu. Hiç unutmam çocukların adlarını tek tek göstererek sayarken birçok isimden sonra bir de asker demişti. Bunun üzerine ben de; askerdekini saymıyoruz, o birliğinde sayılacak dediğimde, hayır işte burada, onun adı asker demişti. Bu isim bana bu düşünceleri hatırlatmıştı.

Eskişehir'in Hamidiye köyünde bir kez bile bu şekilde misafirlik hiç olmamıştır.

Yücekapı'da bulunduğum bir yıllık süre içinde belde nüfusunu yarı yarıya paylaşan Ahıska muhacirleri ile Kürtler arasında etnik kaynaklı herhangi bir sorunun yaşandığına hiç rastlamadım. Bir Cumhuriyet tarihçisi olarak bundan son derece memnun oldum ve bu durumu uluslaşmanın başarılı bir örneği olarak gördüm. Korkarak gittiğim Eleşkirt/Yücekapı'da köyün en uç tarafında hiçbir emniyet tedbiri almaksızın kaldığım evde bir yıllık süre içinde hiçbir tehlike yaşamadım. Görev sürem sonuna doğru oradan ayrılacağıma gerçekten üzülen birçok insanı çok iyi hatırlarım. Ben de kendimi halkla çok iyi kaynaşmış hissediyordum. 30 Kasım 1990 tarihinde askerlik görevimin sona ermesiyle birlikte Yücekapı/Eleşkirt ve Ağrı'ya veda ettim. Eleşkirt'ten beni uğurlamak amacıyla hatırı sayılır bir grubun ilçeye geldiğini ve bu şekilde son derece duygulu bir şekilde helalleşerek ayrıldığımı da hiç unutmamışım. Ayrılırken buraları bir daha göreceğimi hiç tahmin etmiyordum. Otuz yıl sonra bir vesileyle buraları yeniden görmek çok güzel bir duygu olacaktı. Ancak ne yazık ki Korona Salgını dolayısıyla Ağrı Sempozyumu'nun iptal edilmesi dolayısıyla bu imkân gerçekleşmedi. İnşallah bir başka sefere diyorum. Yöre ile ilgili bu türden izlenim ve gözlemleri, benden hemen önce Eleşkirt'te beş yıl öğretmen olarak görev yapmış olan, üniversitemde bölümümdeki meslektaşım tarihçi Prof. Dr. Mesut Erşan da büyük ölçüde paylaşmaktadır. Onunla, buradan olan birçok ortak dostumuzla halen irtibat halindeyiz.

Sonuç

Ünlü felsefecimiz Takiyettin Mengüşoğlu hatıratında orta öğrenim tahsilini gördüğü Sivas'tan bahseder. Kendisi 1930'larda Maarif Vekâletinin bursuyla ilk kez yurt dışına gönderilen aydınlardan biridir. Hatıratında Sivas'ı, ancak Almanya'ya gidip döndükten sonra tanıyabildiğini ve bu şehri anlayabildiğini söyler. Bu örneğin aslında memleketi tanıma konusunda herkes için kriter teşkil eden yanları söz konusudur. Bir memleketi tanımak, imge/muhayyile ve algılara sığmayacak kadar geniş bir konudur. Ağrı'yı tanımak benim açımdan da bu şekilde oldu. Otuz yıl önce askerlik görevim gereği geldiğim, istifa hakkımın dahi bulunmadığı bu zorunlu süreç, Hilmi Ziya Ülken'in ve Mehmet Ali Şevki'nin ilgili makalelerinde değindiği hususlar çerçevesinde memleket hakkında bana gözlem ve değerlendirme yapma imkânı verdi. Buna göre; şehrin konumu, doğal koşulları, temel faaliyet alanları (başlıca işler), aile bireyleri, satışı çıkarılan ürünler, ulaşım, ileri gelenler, fikir hayatı, komşuluk, geçinme, toplumsal entegrasyon,

misafirperverlik, kültürel değerler gibi parametreler açısından kıyaslanabilir ölçekte önemli gözlem ve tespitlerim oldu. Bu görev sırasında öğretmen olarak tayini batıya çıkan arkadaşları kıskandığımı hatırlıyorum. Ancak bu tecrübeyi edindikten sonra kanaatim büsbütün değişmişti. İnsanın yaşadığı ülkeyi olabildiğince tanıması, bilmesi, vatandaşlık ve aidiyet bilincinin gelişmesi açısından çok önemli bir husustur. Bu da ancak memleketi görmek, görmek ve yaşamakla mümkün olabiliyor. Bu durum, özellikle çağdaş Türk aydını açısından kronik yanları olan bir konudur. Yakup Kadri'nin *Yaban*'da, Cemil Meriç'in *Bu Ülke*'de, İsmet Özel'in *Üç Mesele*'de ele aldığı yabancılaşma konusu bu sorunu çok iyi anlatır. Toplum bilimsel bir tarihçilik açısından bu tür deneyim ve gözlemlerin değeri tarif edilemeyecek kadar önemlidir. Ağrı dönemi sonrasında memleketin pek çok yerine mesleki seyahatlerim oldu. Ancak Ağrı faslı bu gezilerimin hemen hepsinde adeta bir baz model oluşturdu. Yıllar öncesinde korkarak, çekinerek gittiğim bu yer, bu günden bakıldığında iyi ki gitmişim diye övünç duygusuyla hatırladığım mesleki/insani bir kazanım oldu diye düşünüyorum.

Kaynakça

- Şevki, M. A (1968). "Memleketi Tanıma Yolu", Osmanlı Tarihinin Sosyal Bilimle Açıklanması, İstanbul. ss.137-151.
- Ülken, H. Z, (1938). "Memleketi Tanımak", İnsan, S. 5 İstanbul ss. 377-379.